

Con Steynbek

QƏZƏB SALXIMLARI

Tərcüməçi:

Ülfət Kürçaylı



QANUN NƏŞRİYYATI

John Steinbeck

**THE GRAPES
OF WRATH**

Böyük depressiya dövrü. İcarədar-fermer olan Codu ailəsi iqtisadi çətinliklərə görə doğma ev-eşiyini tərk etmək məcburiyyətində qalaraq, xoşbəxtliyi başqa yerdə tapmaq ümidi ilə bir çox ailələrə qoşulub Kaliforniyaya üz tutur. Ailənin başına gələnlər – qisas və qəzəb hissi, sevgi və nifrət motivləri ilə müşayiət olunan hadisələr oxucunu öz sehrinə salır.

XX əsr Amerika ədəbiyyatında geniş şöhrət tapan və adı tezliklə dünyaya yayılan Con Steynbekin “Qəzəb salxımları” romanı ilk dəfə 1939-cu ildə nəşr olunub və “Bədii kitab” nominasiyası üzrə Pulitser mükafatına layiq görülüb. Roman ABŞ-də kollec və məktəblərin dərslər proqramlarına daxil edilib.

John Steinbeck THE GRAPES OF WRATH
Con Steynbek QƏZƏB SALXIMLARI

Janr: roman
Yaş qrupu: 12+
Ölçü: 145x210 mm
Cild: yumşaq
Səhifə sayı: 520

Naşir: Şahbaz Xuduoğlu
Tərcüməçi: İslam İbrahimov
Tərcüməçi: Ülfət Kürçaylı
Korrektor: Lalə Əmirli
Mətn dizaynı: Rəhilə Şamilqızı
Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı
İstanbul Copyright Awards-ın qalibi
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pr., 76
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212-42-37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az
www.fb.com/Qanunpublishing
www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-36-359-3

© Qanun Nəşriyyatı, 2018
© John Steinbeck, 1939
Copyright renewed John Steinbeck, 1967

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları Qanun Nəşriyyatına məxsusdur.
Kitabın təkrar və hissə-hissə nəşri "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa ziddir.



I fəsil

Kərpic rəngli çölləri və Oklaxomanın boz rəngli çöllərinin bir hissəsini son yağışlar təzəcə islatmışdı və bu, istidən qovrulmuş torpağın yumşalması üçün çox az idi. Kotanlar torpağın nəminə işləmədən iz salıb keçmişdi. Yağışdan sonra qarğıdalı sürətlə boy atmış, yol kənarlarındakı ot və kolluqlar göyərmiş – boz və tünd-qırmızı çöllər yaşıllıqlar içində görünməz olmuşdu. Mayın sonunda səma açıldı və bütün yazboyu göyün dərinliklərini topa-topa bürüyən buludlar yavaş-yavaş seyrəldi. Qızmar günəş boy atan qarğıdalını gündən-günə qızdırırdı və budur, yaşıllıqlar kənarında artıq qəhvəyi zolaq görünməyə başlayır. Buludlar qısa müddətə toplaşır, çəkilir, sonra isə bilmərrə yox olurdu. Yaşıl kollar günəşdən qorunaraq tündləşir və artıq yeni sahələri zəbt eləməirdi. Torpağın üzündə nazik qaysaq yaranmışdı və göylər allandıqca yer də rəngdən-rəngə düşürdü: qızılı çöllər tünd-çəhrayı rəngə bürünür, boz çöllər ağaranacan yanırdı.

Keçənlik yağışların yuduğu kiçik qanovlarda torpaq quruyub dən-dən olmuşdu. Orada qaçısan sünbülqıranlar və qarışqalar kiçik qum qalaqlarını aşağı sürüşdürürdülər. Günəş hər gün yandırır-yaxırdı və cavan qarğıdalının yarpaqları elə də möhkəm və düz deyildi: əvvəlcə onlar ortadan azca əyildi, sonra damarcıqlar gücdən düşdü və yarpaqlar yerə sallandı. İyun gəldi və günəş daha qəddarcasına yandırmağa başladı. Qarğıdalı yarpaqlarının kənarlarındakı qəhvəyi zolaq genişlənərək orta damarcığa yaxınlaşırdı. Kol-kos büzüşür,

budaqlar başını torpağa əyirdi. Hava şəffaf, səma bomboz idi və torpaq da gündən-günə bozarırdı.

Təkərlər və at dırnaqları yolları eşərək qurumuş lil qazmağını toza çevirmişdi. Bu yollardan keçən hər bir şey onu arxasınca göyə sovururdu: piyada qurşağacan narın toz içində gedir, furqon onu kiçik çəpər hündürlüyünə qaldırır, avtomobilin arxasınca isə toz dumana çevrilirdi. Yerə yatanacan toz uzun müddət havada qalırdı.

İyunun sonuna yaxın Texasdan və Meksika körfəzindən buludlar – tufan gətirən ağır buludlar axışırdı. Çöldəki insanlar onlara baxaraq havanı dərindən iyləyir, barmağını yaş edib göyə tutur, küləyin olub-olmadığını yoxlayırdılar. Atlar da həyəcana gələrək bir yerdə durmurdular. Tufan buludları yeri yağışla naxışladılar və burada durmayaraq tezəcə başqa ölkələrə üz tutdular. Onlardan sonra səma yenə solğun idi, günəş əvvəlkitək yandırır. Yerə düşən yağış damcıları tozda xırda çuxurlar açmış, qarğıdalı yarpaqlarını bir qədər yumuşdular, vəssalam.

Buludun arxasınca xəfif külək baş qaldırdı; o, buludu şimala qovur və soluxmuş qarğıdalını yüngülcə titrədirdi. Bir gün keçdi və külək möhkəmləndi, o coşmadan sabit əsirdi. Yoldakı toz havaya qalxdı, yol kənarlarında bitən kollara, çölə sarı üz tutdu. İndi külək bərk və qəfil əsir, qarğıdalı ləklərinin qaysaqlanmış üzünü ovxalamağa çalışırdı. Göy yavaş-yavaş qaraldı, külək isə durmadan yeri eşərək tozu göyə sovurub özüylə aparırdı. Külək güclənirdi. Qurumuş torpaq onun qarşısında duruş gətirmədi, üstüyəbənzər boz toz əlçim-əlçim qalxaraq çölləri bürüdü. Qarğıdalı quru xışıltıyla üstünə şığıyan küləyi qamçılayırdı. Toz üstüsü artıq yerə yatmır, yuxarı, qaralmış səmaya yüksəlirdi.

Külək güclənirdi, o, daşların altından keçir, samanı, yarpaqları, ovuc-ovuc torpağı arxasınca aparır və bununla, çöllərdən keçərək getdiyi yolu cızırdı. Hava və səma qaraldı, günəş qırmızı parıltıya qərqləndi, tozdan boğaz qaşınırdı. Gecə boyu külək qüvvətləndi; o, qarğıdalının kökləri arasından ustalıqla keçirdi və qarğıdalı zəifləmiş yarpaqlarıyla külək onu torpaqdan qoparanacan müdafiə olunurdu və bu zaman gövdə təqətsiz halda yana yığılaraq təpəsiylə küləyin səmtini göstərirdi.

Dan yeri ağaran zaman gəldi, amma səhər açılmadı. Boz səmada günəş – zəif, ala-torana bənzəyən işıq saçan tutqun qırmızı dairə göründü; axşamçağı ala-toranlıq yenə də qaranlığa qarışdı. Qaranlıqda yığılmış qarğıdalının üstündə külək vıyıldaıyır və ağlayırdı.

İnsanlar evlərində oturdular, çıxarkən isə onlar burunlarını yaylıqla bağlayır və gözlərini tozdan qorumaq üçün eynək taxırdılar.

Yenə qaranlıq, xəlvət gecə düşdü, çünki ulduzlar dumanı yara bilmirdi. Toz havaya qarışmış, onunla canbır olmuşdu, eynən toz və hava emulsiyası. Evlər möhkəm-möhkəm bağlanmış, qapı və pəncərələrdəki yarıqlara əsgilər tıxanmışdı, lakin toz gizlicə içəri keçir, stul və masaların, qab-qacağın üzərini çox zərif qatla örtürdü. İnsanlar onu çırpıb çiyinlərindən atırdılar. Güclə sezilən toz zolaqları sovrulub qapı kandarlarına dolurdu.

Gecəyarısı külək susdu və sakitlik düşdü. Canına toz hopmuş hava, səsləri dumanın da bacarmadığı kimi susdurmuşdu. Yataqlarında uzanmış insanlar küləyin yatdığını eşitdilər. Onun fiti uzaqda donan anda onlar oyandılar. Onlar uzanmışdılar və gərginliklə sü-kuta qulaq asırdılar. Budur, xoruzlar banlayır, lakin onların səsləri boğuş gəlir və insanlar “bircə səhər tez açılardı” düşünərək yataqlarında çevrildilər. Onlar bilirdilər ki, belə toz gec yatacaq. Sübhçağı toz havada eynilə duman kimi dayanmışdı, günəş isə təzə qan kimi al-qırmızı idi. Bu gün və o biri gün göy bütövlüklə yerə toz səpirdi. Torpaq yumşaq, hamar toz qatına bürünmüşdü. Toz qarğıdalının üzərinə çökür, çəpər dirəklərini, məftilləri örtürdü; o, damlara yatır, ot və ağacları bürüyürdü.

İnsanlar evlərdən çıxır və ovuclarıyla burunlarını tutaraq yandı-rıcı isti havanı ciyərlərinə çəkirdilər. Uşaqlar da evlərdən çıxdılar, lakin onlar yağışdan sonra etdikləri kimi çığıışıb həyət boyu qaçış-madılar. Kişilər çəpərlərin yanında dayanıb sürətlə büzükən və toz qatı arasından yalnız bəzi yaşıl yerlərinin göründüyü məhv olmuş qarğıdalıya baxırdılar. Onlar susur və çəpərlərdən uzaqlaşmırdılar. Qadınlar da evlərdən çıxdılar və ərləriylə yanaşı durub – “kişilər buna dözməyə güc tapacaqlarmı” – deyərək özlərinə sual etdilər. Qadınlar ərlərinin üzünə xəlvəti nəzər salırdılar – eybi yox, qoy qarğıdalı əldən getsin, təki başqa, əsas şey qorunsun. Uşaqlar yaxında

dayanıb toz üzərində yalın ayaqlarıyla naxışlar cızırdılar və onlar da hissiyyatlarıyla kişilərin və qadınların dözüb-dözməyəcəklərini öyrənmək istəyirdilər. Uşaqlar kişi və qadınların üzlərinə baxır və tozu ehtiyatla yalın ayaqlarıyla cızırdılar. Atlar suya yaxınlaşıb və başlarını yellədənək suyun üzündəki ərpi dağıdırdılar. Və budur, kişilərin üzündəki çaşqınlıq ifadəsi silinir, yerini acığa, hiddətə və inada verir. Onda qadınlar hər şeyin ötdüyünü, bu dəfə kişilərin dözəcəklərini anladılar. Və onlar soruşdular ki, indi bəs nə edək? Kişilər də cavab verdilər ki, bilmirik. Lakin bu, qorxulu deyildi, qadınlar anladılar ki, bu, qorxulu deyil və uşaqlar da bunun qorxulu olmadığını başa düşdülər. Qadınlar və uşaqlar əmin idilər: dözülməz dərd yoxdur, təki bu, kişiləri sındırmasın. Qadınlar evdəki işlərinə qayıtdılar, uşaqlar oynamaqla məşğul oldular, amma oyun o saat alınmadı. Günortaya yaxın günəş artıq elə də qırmızı deyildi. O, toz örtmüş torpağı бүrküyə qərq edirdi. Kişilər artırmalarda əyləşdilər; kimi əlində çubuq hərlədir, kimi xırda daş atıb-tuturdu. Onlar danışmırdılar... götür-qoy edir... düşünürdülər.

II fəsil

Yol qırağında kiçik bir barın yanında nəhəng qırmızı yük maşını dayanmışdı. Şaquli mühərrik bacası boğuş səslə finxırır və demək olar ki, gözlə seçilməyən boz-mavi tüstü yuxarıya yayılırdı. Yük maşınının təzə qırmızı rəngi parıldaıyrdı, üstündə isə iri hərflərlə yazılmışdı: “Oklaxoma-Siti nəqliyyat şirkəti”. Altındakı yan-yana təkərləri təzə idi, geniş arxa qapısının siyirməsində dikiyə dayanmış mis qıfıl var idi. Bardan sakit rəqs musiqisi gəlirdi; radionun səsini lap az qoymuşdular, yəqin, ona heç kim qulaq asmırdı.

Girişin yuxarısındakı dairəvi yarıqda kiçik sərinkeş səssiz fırlanırdı və milçəklər qapının, pəncərələrin qabağında metal tora çırpıllaraq həyəcanla vızıldaıyrdılar. Barda yalnız bir müsafir var idi – yük maşınının sürücüsü. O, oturacaqda əyləşib piştaxtaya söykənmişdi və qəhvə fincanının üstündən darıxan arıq ofisiyant qadına baxırdı.

Onların arasında yol barlarında hər addımbaşı aparılan boş, mənasız söhbət gedirdi.

– Mən onu üç ay qabaq, əməliyyatdan sonra görmüşəm. Nəyinisə kəsmişdilər. Amma yadımda deyil ki, nəyini.

Qadın:

– Mən özüm onu keçən həftə görmüşəm. Sağlam idi, heç yerindən şikayət eləmirdi. İçib dəmləşməsə, pis oğlan deyil.

Milçəklər elə hey vızıltıyla özlərini qapı toruna toxuyurdular. Elektrik qəhvədanı buğlandı, ofisiyant qadın baxmadan əlini arxaya aparıb onu söndürdü.

Şosedə yolçu göründü. Yükləmə maşınına görüş yavaş-yavaş ona yaxınlaşdı, əlini parıldayan qapıya sürtdü və yan şüşəyə yapışdırılmış kağıza baxdı: “Sərnişin götürmək qadağandır”. O, yoluna davam etmək istədi, amma fikrindən döndü və yükləmə maşınının bardan uzaq olan ayaq yerinə oturdu. Bu adama otuz yaşıdan çox vermək olmazdı. Gözləri tünd-qonur, gözağı sarımtıl, enlilifət idi, ağzının hər iki kənarında dərin qırışlar iz salmışdı. Dışləri qabağa çıxırdı, amma görünmürdü, çünki dodaqlarını bağlı saxlayırdı; əlləri kobudlaşmış, dırnaqları balıqqulağı kimi qalın və sərt idi. Baş və şəhadət barmağının arasında və ovcunun ətli yerində döyənək gözə çarpırdı.

Adamın əyən-başı elə də bahalı olmasa da, təzə idi. Boz papağının dimdiyi hələ əyilməyə macal tapmamışdı, üstündəki düyməciyi də hələ öz yerində idi. Papağı formasını dəyişməmiş, baş geyimi eyni zamanda həm çanta, həm dəsmal, həm də burun yaylığı xidmətində bulunarkən baş verdiyi kimi sallanmırdı. Ucuz, qaba materialdan olan boz kostyumu o qədər təzə idi ki, şalvarının ütüsü hələ dururdu. Pencəyi əyninə çox gen, şalvarı isə boyuna görə qısa idi. Qol yeri lazım olandan aşağıda olsa da, qolunun ətəyi biləklərinə çatmırdı, pencəyin yaxası qabağa çıxırdı. Ayağında hərbi stildə, dabanı sürtülməsin deyər altına mıxlar və xırda nalabənzər dəmir lövhəciklər vurulmuş təzə qəhvəyi çəkmə var idi. Adam yükləmə maşınının ayaq yerinə oturdu, papağını çıxartdı, onunla üzünü sil-di, yenə başına qoydu, günlüyünü aşağı çəkdi və bununla papağın məhvinin bünövrəsini qoydu. Sonra o əyilib çəkmələrinin bağını boşaltdı və onlar eləcə düşünlənməmiş qaldı. Dizel-mühərrikin onun

başı üzərindəki bacasından bir-birinin ardınca sürətlə mavi tüstünün yüngül topaları sıçrayıb çıxırdı.

Barda musiqi susdu, reproduktordan kişi səsi gəldi, lakin ofisi-
siant qadın radionu söndürmədi, çünki o, bu dəyişiklikdən xəbər
belə tutmadı. Onun barmaqları qulağı ardında sızanaq hiss etmiş-
di. Qadın ona piştaxtanın yuxarisından asılmış güzgüdə baxmaq
istəyirdi, amma elə ki sürücü heç nə duymasın və buna görə özünü
elə göstərirdi ki, guya, saçını düzəldir. Sürücü dedi:

– Bu günlərdə Şounda camaat rəqs etməyə yığışib. Deyirlər,
kimisə öldürüblər. Bir şey eşitməmişən?

– Yox, – deyər qadın cavab verdi və qulağının dalındakı sızanağı
ehtiyatla barmaqladı.

Yük maşınının ayaq yerində oturmuş adam qalxdı və kapotun
üstündən bara baxdı. Sonra yenə oturdu və pencəyinin cibindən
tütün kisəsi və kağız çıxartdı. Eşməni aram-aram, böyük ustalıqla
bürmələdi, oyan-buyanını nəzərdən keçirtirdi, barmaqlarıyla düzəltdi,
yandırdı və yanan kibriti ayağı altına, külə dürtüdü. Günortaya az qa-
lırdı, gün yavaş-yavaş yük maşınının kölgəsini itirirdi.

Barda sürücü qəhvənin hesabını ödədi və qalığı – iki beş sentlik
dəmir pulu avtomata soxdı. Hərlənən silindrlər lazım olan kombi-
nasiyanı vermədilər.

– Bunları elə düzəldiblər ki, heç vaxt uda bilməzsən, – dedi o,
qadına.

O cavab verdi:

– Amma birinin bəxti gətirdi, böyük pul qopartdı. Lap indilərdə,
bir üç saat qabaq. Üç dollar səksən sent. Nə vaxt qayıdacaqsan?

Sürücü kandarda ayaq saxladı.

– Bir həftəyə, ya da ki bir on gündən sonra, – cavab verdi. – Tal-
saya gedirəm, orada da yubanırsan həmişə.

Qadın hirsle dedi:

– Milçəkləri dolduracaqsan. Ya get, ya qapını bağla.

– Yaxşı, hələlik, – dedi sürücü və çıxdı.

Qapı arxasınca çırpıldı. O, günün altında dayanıb saqqızın ka-
ğızını açdı – tosqun, enlikürək idi, qarın buraxmışdı. Sifəti qırmızı
idi, mavi gözləri güclü işıqda qıyılmaqdan ensizləşmişdi. Əynində